

Формування в учнів загальноосвітніх шкіл умінь самоконтролю рівня сформованості компетентності в англomовному аудіюванні з використанням комп'ютерного тестування

У статті розглядається проблема формування в учнів загальноосвітніх навчальних закладів умінь самоконтролю в англomовному аудіюванні з використанням програми-оболонки, описується та аналізується електронна програма-оболонка "Hot Potatoes", наводяться приклади тестових завдань для самоконтролю рівня сформованості англomовної компетентності в аудіюванні з використанням програми-оболонки "Hot Potatoes".

Ключові слова: електронна програма-оболонка, самоконтроль, тестове завдання, англomовна компетентність в аудіюванні.

Крапчатова Я. А. Формирование у учеников общеобразовательных школ умений самоконтроля уровня сформированности компетентности в англomовном аудировании с использованием компьютерного тестирования

В статье рассматривается проблема формирования у учащихся самоконтроля в англomовном аудировании, описывается и анализируется электронная программа-оболочка "Hot Potatoes", приводятся примеры тестовых заданий для самоконтроля уровня сформированности англomовной компетентности в аудировании с использованием программы-оболочки "Hot Potatoes".

Ключевые слова: электронная программа-оболочка, самоконтроль, тестовое задание, англomовная компетентность в аудировании.

Krapchatova Y. A. The use of electronic softwear for self-assessment of English listening competence

The problem of self-assessment of pupils' own speech activity is described, the half-baked softwear "Hot Potatoes" is analyzed, the test tasks for self-assessment of English listening competence are given.

Key words: electronic softwear, self-assessment, test tasks, English listening competence.

Однією з важливих цілей навчання учнів є створення умов для формування активної і творчої особистості, здатної до подальшого саморозвитку, самовдосконалення, взаємодії та співробітництва. Виходячи з цього, спосіб самоконтролю (СК) є актуальним і співіснує поряд із контролем з боку викладача. СК сприяє формуванню автономії учня, оскільки акцент переноситься з навчаючої діяльності вчителя на рефлексивну діяльність учня. СК є однією з найбільш актуальних, складних і багатогранних проблем психології, педагогіки, методики навчання іноземних мов (ІМ). Проблема СК розглядалася з різних позицій: СК як зворотна аферентація (Анохін П. К.), стадії СК (Блонський П. П.), СК та самокорекція у навчанні ІМ у

школі та вищому навчальному закладі (ВНЗ) (Александров Д. М.), психологічні особливості СК поведінки підлітків (Долинська Л. В.), роль і функції СК у процесі мовленнєвої діяльності (Зимня І. О., Кітроська І. І., Мічуріна К. А.), взаємозв'язок СК з увагою (Гальперін П. Я.), індивідуальні особливості емоційного СК (Пашко Т. А.) тощо. Отже, розвиток СК вимагає спеціального навчання на основі систематичного і об'єктивного контролю, організованого учителем.

Мета статті – обґрунтувати використання електронної програми-оболонки як дієвого засобу для формування в учнів умінь самоконтролю в англomовному аудіюванні.

І. О. Зимня розглядає СК як свідоме контролювання, оцінку і саморегулювання власної навчальної діяльності та самостійне керування нею [3, с. 144–153].

СК рівня сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності, зокрема компетентності в аудіюванні, – це інтелектуальна здатність студента зіставляти власне виконання тих чи інших мовленнєвих дій з певним еталоном і при цьому самостійно знаходити, виправляти або попереджати відхилення від еталона або накресленої мети у власній діяльності чи в її результатах. Отже, СК рівня сформованості англomовної компетентності в аудіюванні (АКА) – це рефлексивний підхід до власних мовленнєвих і навчальних дій та свідоме оволодіння АКА та її складовими.

Здійснення СК забезпечує складний психофізіологічний механізм зворотного зв'язку, який полягає у регуляції учнем своєї мовленнєвої діяльності. Для функціонування СК є необхідними: 1) наявність виконаної мовленнєвої дії, яка контролюється; 2) наявність еталона; 3) процес зіставлення цих двох складових, що визначає ступінь їх співпадання: повне співпадання, часткове співпадання та повне неспівпадання; 4) прийняття рішення про збіг / незбіг виконаної мовленнєвої дії з еталоном і реагування на перевірений результат дії: тобто констатація про співпадання дії з еталоном і отримання підкріплення по каналах зворотного зв'язку чи неспівпадання дії з еталоном, наслідком чого має бути корекція [5, с. 17].

Зазначений вище механізм функціонує як у довільній, так і в мимовільній формі реалізації СК. **Довільний** СК співвідноситься з усвідомленістю, довільністю уваги та активізується переважно при пер-

винному виконанні мовленнєвої дії. **Мимовільний СК** — це *підсвідомо* діяльність, яка пов'язана з актуалізацією мовленнєвої діяльності, є її компонентом і тому не може існувати окремо від неї [5, с. 17].

Проте самокорекція не завжди здійснюється однаково. Це залежить від багатьох психолінгвістичних факторів. І. О. Зимня та її послідовники І. І. Кітроська, К. А. Мічуріна визначили чотири рівні формування механізму слухового СК учнів-старшокласників у процесі іншомовної діяльності, зокрема говорінні [2, с. 215; 3, с. 144–153].

I рівень. Учень припустився помилки, сам її не відчуває і самостійно на неї не реагує; СК — як механізм зіставлення, відсутній. Тому основне значення має ретельний, корективний і своєчасний контроль з боку викладача, який підтримує програму дій СК і її здійснення учнем.

II рівень. Учень, який припустився помилки, самостійно її не виправляє, але після зауваження викладача робить це досить швидко. Зовнішній контроль викладача служить ніби запуском СК учня. СК повністю не сформований, хоча всі компоненти для цього відпрацьовані.

III рівень. Зовнішній контроль поступається СК. Учень самостійно, але дещо із запізненням, реагує на припущену помилку, тобто включається СК. Викладач має створити найкращі умови для функціонування СК учня.

IV рівень. Учень виправляє помилку в момент її виникнення, іноді навіть не закінчуючи помилкової дії, тобто відбувається поточне зіставлення. Повний прояв СК.

Отже, ознакою сформованості внутрішнього або процесуального СК в говорінні є рівні виправлення помилок, описані вище. Оскільки аудіювання — це внутрішня, не виражена зовні мовленнєва діяльність, можемо припустити, що ознакою сформованості СК в аудіюванні є рівні розуміння аудіотексту: фрагментарний, глобальний, детальний, критичний.

Вважаємо, що, перш за все, потрібно організувати СК рівня сформованості АКА, оскільки, услід за І. О. Зимньою, ми надаємо першочергового значення слуховому контролю і підтримуємо думку, що він регулює правильність здійснення всіх ланок формування і формулювання думки засобами ІМ [2, с. 215–216]. Ми погоджуємось із висновком К. А. Мічуріної, що зворотна слухова аферентація необхідна для формування та активізації мовленнєвих акустичних і лексико-граматичних навичок. [3, с. 92–98]. Отже, слід спонукати учнів до здійснення СК рівня сформованості АКА, стимулюючи їх рефлексивне мислення.

Вказане вище можна забезпечити, спираючись на етапи роботи з аудіотекстом (дотекстовий, текстовий та післятекстовий) і відповідні види СК (прогностичний, процесуальний і результативний):

- **прогностичний** (планувальний), мета якого полягає у здійсненні мовної антиципації, передбаченні змісту аудіотексту, в умінні планувати аудитивну та навчальну діяльність, у визначенні й аналізі зон труднощів, у плануванні результатів діяльності, у порівнянні майбутньої діяльності із запланованим результатом, в оцінці прогностувальної діяльності. Іншими словами, результат дії, перспективність її виконання вже представлені ідеальним образом у мозку людини.
- **процесуальний** (за процесом). Посідає провідне місце в розвитку АКА майбутніх перекладачів. Завдання цього виду СК полягає у необхідності засвоєння еталонних мовленнєвих дій, які реалізуються у процесі аудіювання. Процесуальний СК є органічним компонентом мовленнєвої навички, який формується паралельно і комплексно з нею. Ознакою сформованості такого СК в аудіюванні є рівень розуміння прослуханого.
- **результативний** (за результатом, підсумковий). Учень має засвоїти навчальні дії, спрямовані на перевірку рівня розуміння прослуханого, а саме, зіставлення отриманого результату мовленнєвої діяльності з еталоном, тобто контроль за результатом дії. Успішність формування механізмів процесуального СК значною мірою може визначатися і через результативний СВК.

Засобами здійснення СК рівня сформованості АКА вбачаємо, перш за все, тестові завдання (ТЗ), оскільки вони мають *контролюючу* природу, вимагають від тестованого абсолютної *самостійності* і передбачають сувору *обмеженість у часі* [4, с. 13–26]. ТЗ є об'єктивнішим засобом оцінювання порівняно із контрольними вправами. Завдяки *об'єктивності* тестового контролю отримуємо більш достовірні показники успішності учнів щодо сформованості їх АКА. Крім того, учні самі мають змогу *перевіряти, аналізувати, оцінювати та усвідомлювати* свій рівень володіння знаннями, навичками і вміннями в аудіюванні, що знімає проблему оцінювання, яка часто є предметом суперечності між учителем та учнем.

Для реалізації СК можна використовувати і ТЗ на електронних носіях інформації, де зворотний зв'язок здійснюється за допомогою комп'ютера. Ефективним електронним засобом для СК вважаємо універсальну комп'ютерну програму-оболонку “*Hot Potatoes*” [7] (див. рис. 1). Основна перевага комп'ютерних ТЗ, зокрема тих, що входять до програми-оболонки “*Hot Potatoes*”, це те, що вони покликані активізувати навчальний процес за рахунок діалогового характеру роботи та інтерактивності, тобто здатності миттєво реагувати на запитання чи дію учня, пропонуючи йому відповідь, повідомлення щодо правильності його навчальних дій або нове завдання. Натиснувши кнопку “*Check*”, учень миттєво отримує бали за виконане ТЗ,

і цим самим здійснює СК і, як наслідок, самокорекцію, якщо припущені помилки. Таким чином, для СК рівня сформованості АКА використовуються ТЗ в електронній формі, що входять до універсальної комп'ютерної програми-оболонки "Hot Potatoes", яка дозволяє викладачам самостійно, не залучаючи програмістів, створювати інтерактивні навчально-контролюючі ТЗ.

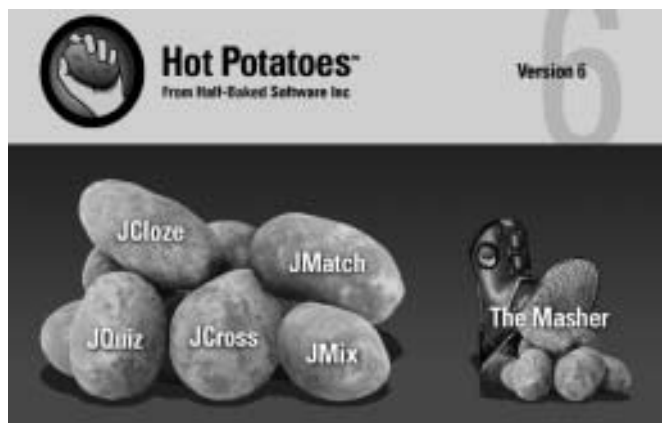

Рис. 1. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання

Зробивши огляд комп'ютерних програм, таких як "TestMan" (програма-оболонка для створення ТЗ, що використовується для перевірки знань, навичок і вмінь з будь-якої дисципліни); "Knowing" (програма, яка дозволяє створювати і змінювати ТЗ та автоматично оцінювати результати тестування), "Master Test" (ТЗ, що включають п'ять різних типів відповіді); "CyberTest" (комплекс програм, який призначений для створення тестів і проведення тестування як для СК, так і підсумкового контролю); "Self Test Office" (програма, яку можна використовувати як удома, так і в навчальних закладах); "Екзамен" (програма, що призначена для тренування й перевірки знань, навичок і вмінь); "Test Creator"; "SW-Learn"; "Tester 85" тощо, ми дійшли висновку, що всі вказані вище програми спрямовані на складання ТЗ, їх редагування, використання різних варіантів питань і відповідей, різних типів і видів ТЗ. Програма-оболонка "Hot Potatoes" включає основні типи і види ТЗ, зручна і проста у використанні, легко наповнюється і доступна для викладача, який не володіє мовою програмування.

Програма "Hot Potatoes" була створена групою канадських методистів і програмістів на чолі з Martin Holmes, компанією Half-baked Software та the University of Victoria, 1998-2004 (<http://web.uvic.ca/hrd/hotpot/>). Програма складається із 5 видів ТЗ: 1) JQuiz – вікторина (або питання з множинним вибором відповіді, короткою відповіддю відкритого типу, вибором декількох правильних відповідей, змішаним типом відповідей); 2) JCloze – заповнення пропусків; 3) JMatch – зіставлення або добір; 4) JCross – кросворд; 5) JMix – послідовне розташування.

Розглянемо детальніше характеристику типів і видів ТЗ, які входять до програми "Hot Potatoes" і які можна використовувати для СК рівня сформованості АКА.

За допомогою блоку JQuiz створюємо ТЗ для СК рівня сформованості АКА на основі питань і різноманітних варіантів відповідей:

а) **множинний вибір (multiple choice)** – одна правильна відповідь з декількох варіантів. Цей вид ТЗ є одним із найрозповсюдженіших. Такі ТЗ важче розробляти, але їх виконання займає менше часу, а результати легко оцінюються. Необхідною вимогою є те, що в процесі створення цих ТЗ слід уникати питань, відповідь на які учень може дати і без слухання тексту. До недоліків застосування прийому множинного вибору відносять також імовірність вгадування тестованим правильної відповіді. За наявності 4-х альтернатив вірогідність угадування правильної відповіді дорівнює 25%, за наявності 3-х – 33%. Запитання (items) ТЗ множинного вибору мають відповідати таким вимогам: 1) не бути громіздкими і перенасиченими інформацією; 2) бути чіткими й конкретними і стосуватися одного факту, інформація про який міститься в тексті і розуміння якого не є складним для учнів старших класів; 3) з усіх варіантів відповідей лише один має бути правильним; 4) дистрактори мають бути неправильними, проте ймовірними для того, щоб тестований шукав правильний варіант, а не обирав його методом виключення неправильних. Вважаємо, що цей тип ТЗ доцільно використовувати для перевірки вміння розуміти деталі, специфічну й загальну інформацію аудіотексту, а також лексичні, граматичні та фонові знання (див. рис. 2).

Рис. 2. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання множинного вибору

б) вибір декількох правильних відповідей (*multi-select*); в цьому виді ТЗ тестованому пропонується вибрати декілька правильних варіантів із запропонованих, тоді як при множинному виборі пропонується одна правильна відповідь. Цей прийом використовується нами здебільшого для перевірки умінь розуміти деталі або специфічну інформацію аудіотексту (див. рис. 3).

1. The title of the programme "e-Books" touches upon

- a. the problem of getting e-books
- b. the comparison of e-books with the traditional books
- c. the instruction of using e-books
- d. different opinions referring e-books
- e. the problem of accepting e-books in our life

Check

2. e-books mean

- a. e-readers
- b. economic books
- c. electronic media
- d. electronic books
- e. internet books

Check

Рис. 3. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання вибору декількох правильних відповідей

Блок "Заповнення пропусків" "JCloze" або "Gap-filling" має діагностичну функцію, тому що завдяки цьому виду ТЗ можна перевірити мовну компетентність (лексичні, граматичні, фонові знання, що засвоїли учні під час вивчення певної теми, рецептивні лексичні й граматичні навички аудіювання) учнів, а також вміння вилучати інформацію глобального і детального характеру. У цьому виді ТЗ передбачаються підказки до пропущених слів, які укладач може ввести (переклад, синонім, антонім, тлумачення, початкова буква слова тощо), або ж варіанти правильних відповідей, оскільки в деяких випадках не може бути однозначної правильної відповіді. При цьому укладач ТЗ може вводити підказки не для кожного пропущеного слова, а вибірково. Крім того програма передбачає виведення списку всіх пропущених слів / словосполучень на екран безпосередньо при заповненні тексту (*banked gap filling*) (див. рис. 4).

В іншому випадку "банк" варіантів відсутній, і тестований має заповнювати пропуски відповідно до почутого та сформованих рецептивних і граматичних навичок аудіювання, мовної здогадки тощо (*open gap filling*). Зазвичай цей вид ТЗ виконується у процесі аудіювання, де залучається процесуальний СК (див. рис. 5).

Fill in all the gaps, then press "Check" to check your answers. Use the "Word" button to get a list of words if an answer is giving you trouble. You can also click on the "T" button to get a list of words that you will find useful if you are having a problem.

Words: No, ambient, loads, slightest, football, library, alone, frame to, music, sports, prefer, relax, someone, talking, making, wearing

List of people known to each other: _____ because it's really cool and it's the only thing to do. A lot of people at the moment are still into it but they don't like to go back to it. I like the album and the band. And they don't really seem to be the best on the scene. _____ and they say there. Personally I don't particularly like them much so I don't like to do it. _____ other _____.

music with its, maybe I should call it _____ music. It can be quite relaxing and it's more to listen to after a hard day. You can put it on your MP3 player for listening on the move, you know. And I suppose the other main kind of music I like is _____ music. For a lot of people they don't see it as "Real" music from the 1960s. And it's like the _____ as well, they're quite good, but often _____ of music for different kinds of music. And I suppose you've got to know the _____ music when your teacher's awarded _____ nothing like a lot of music you know. The best time to look for new music is usually _____ it was just kind of a social happen which and one was standing on the side line watching the game _____ to her friend. I can see _____ remember the children who were _____ a pair of jeans a white top, pair of sunglasses. Another one then I was for one at a _____ someone got by chance _____ and then I _____

Рис. 4. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання "Заповнення пропусків"

Fill in all the gaps, then press "Check" to check your answers. Use the "Word" button to get a list of words if an answer is giving you trouble. You can also click on the "T" button to get a list of words that you will find useful if you are having a problem.

I have had personal experience that you always feel better after a good laugh - it just gives you _____.

Five have a strong _____ as an able to light of _____.

Business and social life and healthy mood of the time. Dr. Greta Decker-Greiner believes that laughter can _____ the immune system.

It can act as an _____ if it's a good exercise, it's a much wider, it also _____ the idea of _____ so that you laugh deliberately at silly and trivial things.

Dr. Cooper says: "It's amazing when you have a group of thirty or forty other people all looking you in the eye and laughing. And it's incredibly _____." Suddenly he got _____.

Check / Hit

Рис. 5. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання "Заповнення пропусків"

Match the items on the right to the items on the left.

squash	a drink made from fruit juice, sugar, and water
huguenot	???
colours	???
concrete	???
publican	???
open-plan cafe	???
swamp	???
walls	???
upbeat	???

Рис. 6. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання "Добір"

За допомогою блоку ТЗ JMatch – "Добір" ("Зіставлення", "Встановлення відповідностей") або можливі такі варіанти зіставлень: *слово – синонім, слово – антонім, дефініція – термін, фраза – тлумачення, слово – переклад, слово – зображення, об'єкт – дія, суб'єкт – типове висловлювання, відгадування предмета / явища за означенням, знаходження пар слів чи речень за якоюсь ознакою тощо*. Такий вид ТЗ використовуємо здебільшого для СК рівня сформованості вміння мовної антиципації, а також умінь глобального, детального та вибіркового розуміння аудіоповідомлення. Зафіксоване зіставлення буде служити прикладом правильної відповіді (див. рис. 6, 7).

Match the items on the right to the items on the left.

split up	розлучитися
cover	???
add	додати/додати
tear up	додати
advertisements	реклама
tracks	проявляється
islands	острови
charity	спонсорство/спонсорство
columns	???
worse off	???

Check

Рис. 7. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання "Добір"

Для застосування блоку *JCross* – “кресворд” викладачу необхідно ввести тлумачення слів, які використовуються для створення кресворда. Окрім тлумачень можна використовувати синоніми, антоніми тощо. За допомогою цього прийому СК піддаються рецептивні лексичні навички, вміння детального розуміння аудіотексту. Додатково цей прийом можна використовувати і для перевірки орфографії, яка є непрямым об'єктом СК, якщо учень вводить слово за допомогою клавіатури, а не вибирає зі списку (див. рис. 8).

Рис. 8. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання “Кресворд”

Блок *Jmix* – “послідовне розташування” полягає у створенні ТЗ, в яких необхідно встановити правильну послідовність літер у слові, слів у реченні (перевірка мовленнєвих граматичних навичок), речень у тексті відповідно до послідовності подій аудіотексту. Завдяки цьому прийому перевіряється вміння учнів розуміти аудіотекст детально, тобто членувати текст на логіко-сміслові частини і встановлювати логічні зв'язки між елементами тексту, а отже й утримувати в пам'яті хронологію подій. Серед недоліків використання цього прийому є те, що іноді досить складно укласти ТЗ, в якому послідовність подій буде єдино можливою, адже бувають випадки, коли різні слухачі можуть по-різному сприйняти події тексту, а отже й розташувати їх у дещо іншій послідовності (див. рис. 9).

Що стосується СК, то зворотний зв'язок, реалізований під час виконання комп'ютерних ТЗ, розглядаємо як зв'язок між комп'ютерним засобом навчання і суб'єктом учіння, який передбачає формування, контроль, оцінку і корекцію мовленнєвих навичок та вмінь того, хто навчається, а також здійснює управління його навчально-пізнавальною діяльністю. Отже, виходячи з основних фаз будь-якого ТЗ (завдання, зразок, виконання завдання, контроль), можемо зазначити, що у процесі виконання електронних ТЗ остання фаза –

Рис. 9. Фрагмент комп'ютерного тестового завдання “Послідовне розташування”

контроль – реалізується у миттєвому здійсненні зворотного зв'язку, а саме в реакції на відповідь (оцінюванні, наприклад: *Excellent! Your score is 100!* та координації подальших дій, наприклад: *Try again!*).

Таким чином, електронні ТЗ для СК є ефективним засобом реалізації СК рівня сформованості АКА, що сприяє розвитку рефлексивних умінь учнів: *перевіряти, аналізувати, коригувати, осмислювати й усвідомлювати, оцінювати себе*.

Перспективи залучення СК вбачаємо у використанні програми-оболонки “*Hot Potatoes*” для перевірки рівня сформованості не лише компетентності в аудіюванні, але й компетентностей у читанні та писемному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бовтенко М. А. Комп'ютерна лінгводидактика : [учебное пособие] / Марина Анатольевна Бовтенко. – М. : Флинта, 2005. – 216 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология : [учебник для вузов] / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2000. – 384 с.
3. Зимняя И. А. Самоконтроль как компонент речевой деятельности и уровни его становления // Общая методика обучения иностранным языкам : хрестоматия / Зимняя И. А., Китросская И. И., Мичурина К. А. / Составитель Леонтьев А. А. – М. : Русский язык, 1991. – С. 144–153.
4. Квасова О. Г. Основи тестування іншомовних навичок і вмінь : [навчальний посібник] / Ольга Геннадіївна Квасова. – К. : Ленвіт, 2009. – 119 с.
5. Крапчатова Я. А. Методика організації само- і взаємоконтролю рівня сформованості англомовної компетенції в аудіюванні у майбутніх філологів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Крапчатова Ярослава Анатоліївна // К., 2014. – 266 с.
6. Морська Л. І. Теоретико-методологічні засади підготовки вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій : [монографія] / Лілія Іванівна Морська. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2007. – 243 с.
7. Hot Potatoes Home Page : [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://hotpot.uvic.ca/index.php>

Отримано 15.10.2014